

ИМОМ МУҲАММАД ИБН ҲАСАН АШ ШАЙБОНИЙ

Ибрагимова Сурайё

*Имом Бухорий номли Тошкент ислом институти
ва Ҳадичаи Кубро аёл қизлар ислом таълим муассасаси
катта ўқитувчиси*

Аннотация. Ушбу мақолада Имом Муҳаммад ибн Ҳасан аш Шайбоний хаёти ва ижоди, ҳанафий мазҳабидаги ўрни ҳақида сўз юритилган.

Калит сўзлар: Жазийра, фикҳ, ҳадис, ҳанафий мазҳаби, Ҳорун Ар Рашид, қозилик, фикҳий мазҳаб, “Асл” асари, “Мабсут” асари, Абу Ҳанифа.

Abstract. This article talks about the life and work of Imam Muhammad ibn Hasan al-Shaybani, his place in the Hanafi sect.

Key words: Jazeera, jurisprudence, hadith, Hanafi school, Harun Ar Rashid, judiciary, jurisprudential school, "Asl" work, "Mabsut" work, Abu Hanifa.

Абстракт. В данной статье рассказывается о жизни и деятельности имама Мухаммада ибн Хасана аль-Шайбани, его месте в ханафитской секте.

Ключевые слова: Джазира, юриспруденция, хадисы, ханафитская школа, Харун Ар Рашид, судебная власть, юриспруденция, работа «Асль», работа «Мабсут», Абу Ханифа.

Тўлиқ исмлари Муҳаммад ибн Ҳасан ибн Фарқад Аш Шайбоний Ал Куфий. У зотнинг оталари Ҳасан ибн Фарқад Шом аскарларидан эдилар. Оталари Восит шаҳрига келганида 132 хижрий санада имом Муҳаммад дунёга келдилар. Восит Ироқ шаҳарларидан биридир. 189 йили Рай шаҳрида 58 ёшларида оламдан ўтганлар ва Табарак тоғида дафн этилганлар. Баъзилар имом Муҳаммадни асли араб бўлмаган дейдилар. Лекин баъзи олимлар у зотнинг Жазийра аҳлидан дейдилар. Имом Муҳаммаднинг “Куфий” нисбатини олишларига сабаб эса, у зотнинг имом Абу Ҳанифа ва бошқа олимлардан Куфа шаҳрида кўп йиллар дарс олганликларидандир. Ҳалифа ибн Ҳаййот имом Муҳаммад ҳақларида сўзлаганларида “Муҳаммад ибн Ҳасан Ал қози” деб атардилар. Ҳақиқатда у зот Ҳорун Ар Рашид даврида қозиликка ўтирганлар.¹

Имом Муҳаммад ибн Ҳасан Аш Шайбоний машҳур луғат олими Фарроънинг холасининг ўғли эди.

Яна, Имом Молик “Муватто” асарининг ровийларидан бири бўлмиш машҳур Абдуллоҳ ибн Маслама Ал Қоънабийнинг опасининг ўғли эдилар.

Имом Муҳаммаднинг бир ўғиллари бўлган. У ҳам фикҳ билан шуғулланган, лекин машҳур бўлмаган.

Имом Муҳаммад Куфада илм олиш билан машғул бўлдилар. Оталари аскар бўлишига қарамай у зотнинг илм билан шуғулланишлари учун қўлидан келган барча ишни қилганлар. Аллома Самъонийнинг айтишича имом

¹ Ибн Ҳалкун. Вафаётул аъён. Ж 4. Байрут 2010

Муҳаммаднинг оталари Ҳасан ўғлини Абу Ҳанифанинг олдиларига шогирдликка олиб келадилар.

Имом Муҳаммад (ра) Куфада Абу Ҳанифа (ра) дан фикҳ ва ҳадисдан таълим олдилар. Абу Ҳанифа (ра) вафот этганларида, Имом Муҳаммад (ра) 18 ёшда эдилар.

Имом Муҳаммад (ра) нинг ўзига тўқ хонадондан эдилар. Ўзлари ҳақларида шундай дейдилар:

“Отам менга ўттиз минг дирҳам қолдириб кеттилар, унинг ўн беш мингини наҳв ва шеър ўрганишга, ўн беш мингини ҳадис ва фикҳ ўрганишга сарфладим”.²

Имом Муҳаммад (ра) илм талабида Шом ва Ҳижоз ўлкаларига сафар қилдилар.

Имом Муҳаммад (ра) жуда кўп олимларга шогирд тушиб илм олдилар. Баъзи устозларини келтириб ўтиш билан кифояланамиз.

Мисъар ибн Кидом, Молик ибн Миғвол, Умар ибн Зарр, Суфён ас Саврий, Молик ибн Анас, Авзоъий, Ибн Журайж ва ҳаказолар.

У зотнинг энг кўп дарс олган ва машҳур устозлари Имоми Аъзам Абу Ҳанифа (ра), Абу Юсуф (ра) ва Имом Молик ибн Анас (ра) лардир.

Имом Муҳаммад (ра) Имом Молик ибн Анас (ра) дан уч йил ҳадис илмини ўргандилар ва у зотнинг Муватто асарларининг энг машҳур ровийси бўлдилар.

Аллома Мужошиъ ибн Юсуф айтадилар:

“Мадинада Имом Молик ибн Анас (ра) нинг ҳузурида эдим, у зот эса инсонларга фатво бераётган эдилар. Бир пайт у зотнинг ҳузурига Имом Муҳаммад ибн Ҳасан Аш Шайбоний кириб келиб Имом Моликка савол берди. “Жунуб одам масжиддан бошқа жойдан сув топа олмаса, сув фақат масжид ичида бўлса нима қилади?” деб сўради. Имом Молик: “Жунуб одам масжидга кирмайди” деди. Унда нима қилади, намоз ўқиш бошланаётган бўлса, у эса сувни кўриб турган бўлса деди Муҳаммад ибн Ҳасан. Имом Молик эса, жунуб масжидга кирмайди деб такрорлайверди. Муҳаммад ибн Ҳасан ҳадеб сабабларни келтириб сўрайвергач, Имом Молик “сен ўзинг қандай фикрдасан?” дедилар. Муҳаммад ибн Ҳасан эса “У таяммум қилиб масжидга киради. Масжиддан сувни олиб чиқиб, ғусл қилади ва намозга кўшилади” дедилар. Имом Молик “Сен қаердансан?” деб сўрадилар. Муҳаммад ибн Ҳасан “Шу ердан” деб ерга ишора қилдилар. Имом Молик “Мадина аҳли ичида мен билмаган машҳур олим йўқ” дедилар. Муҳаммад ибн Ҳасан “сиз билмаган қанча қанча одам бор” деб жавоб бердилар. Туриб кетганларидан кейин Имом Моликка “Бу одам Имом Абу Ҳанифанинг шогирди Муҳаммад ибн Ҳасан” дейишди. Имом Молик “Муҳаммад ибн

² 1дирҳам 3 грамм соф кумуш танга. 30000 дирҳам 90 кг кумуш танга бўлади. Солиштириш учун: 200 дирҳами бор одам бой саналиб, закот чиқариши фарз бўлади.

Ҳасан қандай қилиб ёлғон гапирди?” дедилар. Одамлар “у ёлғон гапирмади, ўзининг ердан яратилганига ишора қилди” дейишди.”³

Имом Муҳаммад (ра) ақл заколари жуда баланд эди. Абу Ҳанифа (ра) дан ёшликларида таълим олдилар. У зотнинг вафотларидан кейин эса Абу Юсуф (ра) дан дарс олдилар. Йигирма ёшга кирганларида талабаларга дарс беришни бошладилар.

Бир қанча муддат сўнгра Аббосийлар давлатининг пойтахти Бағдод шаҳрига кўчиб ўтдилар. Кўплаб китоблар ёздилар ва Абу Ҳанифанинг мазҳабини ёйдилар.

У зотдан кўплаб талабалар илм олдилар. У зотнинг шогирдларидан баъзиларини келтирамиз. Абу Убайд Қосим ибн Салом, Ҳишом ибн Убайдуллоҳ ар Розий, Абу Сулаймон ал Жузжоний, ватандошимиз бухоролик машҳур фақиҳ Абу Ҳафс ал Кабийр Аҳмад ибн Ҳафс ал Бухорий, мазҳаббоши Имом Шофеъий ва бошқалардир.

Имом Шофеъий Имом Муҳаммад ибн Ҳасан Аш Шайбонийдан кўп илм олганларини эътироф этиб айтадилар:

“Муҳаммад ибн Ҳасандан бир туяга юк бўладиган даражада китобдан илм олдим.”

“Инсонлардан фикҳ хусусида энг кўп миннатдор бўладиганим Муҳаммад ибн Ҳасандир”

Имом Муҳаммад (ра) ўз шогирдларига моддий тарафдан ҳам ёрдам кўлини чўзар эдилар. Имом Шофеъийга кўплаб динор ва дирҳамлар сарфлаб, “Мендан уялмай олавер” дер эдилар.

Имом Муҳаммад (ра) хилқатан бироз тўлароқ бўлсаларда, руҳи енгил инсон эдилар. Заҳабий айтадилар: “Имом Муҳаммад (ра) фикҳда олим бўлиши билин бир қаторда, ақл заковати билан ҳам тилларда дoston эдилар”. Имом Шофеъий (ра) “Муҳаммад ибн Ҳасандан ақллироқ инсонни ҳаётда учратмаганман” дейдилар.

Имом Муҳаммад мунозарага очик инсон эдилар. Уларга берилаётган ҳар қандай саволдан жаҳллари чиқмас, юзлари ўзгармас, босиқлик билан жавоб берар эдилар.

189 йили Рай шаҳрида 58 ёшларида оламдан ўтганлар ва Табарак тоғида дафн этилганлар. У зот билн бир кунда машҳур наҳв олими Кисоъий ҳам вафот этдилар. Ҳалифа Ҳорун Ар Рашид “Рай фикҳ ва наҳвни кўмганман” деб айтар эди.

Ироқда пайдо бўлиб, шарқ ўлкаларида кенг ёйилган ханафий мазҳабининг яхлит мазҳаб бўлиб шаклланиши, ундаги тарқоқ фатволарни бир ерга тўплаб, сараланиши ва ҳозирги кунимизгача бус-бутун ҳолда етиб келишида имом Муҳаммад раҳимахуллоҳнинг катта хизматлари бор. Чунки у зотнинг қолдирган асарлари ханафий мазҳабидаги барча китобларнинг асоси ҳисобланади.

³ Ибн Саъд, Табақотул кубро. Мактабатус сиддик. Тоиф. 2002

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ибн Саъд, Табақотул кубро.
2. Надвий, Ал-имом Муҳаммад ибн Ҳасан аш-Шайбоний.
3. Самъоний, Ал-ансоб.
4. Заҳабий, Маноқибул имом Аби Ҳанифа ва соҳибайҳ.
5. Заҳабий, Сияру аъломин нубало.
6. Хатиб Бағдодий, Тариху Бағдод .